

ТЕНДЕНЦІЇ РЕСУРСОЗБЕРЕЖЕННЯ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

Передумови ресурсозбереження у вітчизняній економіці

У розвинених країнах світу ресурсозбереження є основною ідеологією розвитку суб'єктів підприємницької діяльності. Це викликано низкою економічних, екологічних, соціальних і політичних передумов.

Економічні передумови. Енергетична криза 1970-х років у розвинених державах привела до багаторазового зростання цін на нафту та нафтопродукти, а це стало поштовхом до впровадження ресурсозберігаючої діяльності, зокрема в сфері енергозбереження.

Наслідки цінового шоку були вражаючими: зростання світової економіки зупинилося, рівень безробіття суттєво підвищився, інфляція майже не піддавалася контролю [1]. З огляду на це, було знайдено вихід із складної ситуації шляхом впровадження в життя новітніх досягнень науково-технічного прогресу. Розвинені постіндустріальні країни стали менш залежними від сировинних і енергетичних ресурсів решти держав світу. Внаслідок значного підвищення ефективності господарювання скоротився попит на первинні ресурси, а також спостерігався бурхливий розвиток інформаційних технологій, в основі яких було застосування відновлюваних ресурсів і висока ефективність вторинного використання сировини та матеріалів.

Успіхи в ресурсозберігаючій діяльності, розвитку та впровадженні інноваційних технологій у практику економічного господарювання, зниження відносної вичерпності більшості природних ресурсів сприяють переходу розвинених країн на ресурсне самозабезпечення [1]. В результаті різко знижується ціна на широке коло сировинних товарів, тоді як ціни на індустріальну продукцію зростають.

Екологічні передумови. У розвинених країнах світу спостерігається збільшення випуску продукції та розширення промислового виробництва, внаслідок того зростає забруднення довкілля, глобалізуються екологічні проблеми, нагромаджуються відходи виробництва.

Безальтернативним напрямом подальшого економічного розвитку є ресурсозберігаюча діяльність, яка використовує новітні досягнення науково-технічного прогресу і тим самим забезпечує економію природних ресурсів, зниження рівня забруднення довкілля, завдяки застосуванню екологічно досконалих технологій, зменшення генерування та підвищення рівня рециркуляції відходів.

Розвиненим країнам світу у певній мірі вдалося пригальмувати швидкість росту глобальної небезпеки внаслідок впровадження природоохоронних і ресурсозберігаючих заходів, однак у світовому масштабі ця проблема ще не розв'язана. Багато європейських країн

спрямовують до 1% свого валового національного продукту на розвиток міжнародних програм для захисту довкілля.

Соціальні передумови. Розвиток ресурсозбереження сприяє зміні стилю життя і є важливою соціальною позицією. Погіршення становища держав «четвертого світу» відбувається по спіралі: скорочення потреб промислово розвинених країн у сировині, внаслідок суттєвого підвищення ресурсоефективності їх виробництва, приводить до зниження цін на сировинні ресурси, що викликає боргову залежність і зводить нанівець господарську самостійність держав «четвертого світу». Подолання цих негативних тенденцій можливе лише за умови докорінної зміни пріоритетів економічного розвитку країн, які розвиваються, переходу до інноваційної стратегії зростання на основі ресурсозберігаючих технологій, розрахованої на тривалий період часу [1].

Політичні передумови. Ресурсозбереження має певне політичне підґрунтя. Розвинені країни створюють тиск на держави, що розвиваються, з метою прийняття та виконання ними міжнародних договорів щодо природоохоронної діяльності. Це вимагає переходу до стійкого розвитку на основі ресурсозбереження. Водночас активізація економічно прибуткової ресурсозберігаючої діяльності запобігає залежності країн від імпорту або експорту природних ресурсів, підвищує їх ресурсну та політичну безпеку, формує передумови для поступлення міжнародних інвестицій у країну та зміцнення політичних позицій держави у світі.

Політико-економічний вплив мають процеси глобалізації. Позитивний вплив має активізація трансферту ресурсозберігаючих технологій від розвинених країн до країн, які розвиваються, та підвищення стандартів життя в державах «четвертого світу». Негативним є міграція робочої сили та перерозподіл робочих місць і перенесення «брудних» виробництв до менш розвинених країн.

Пріоритетний розвиток ресурсозбереження в країнах світу свідчить про комплекс вирішення низки проблем за його допомогою. Основною рисою даного напрямку є його інноваційно-інформаційний характер. Він дозволяє попереджувати виникнення проблем, при цьому враховуючи всі зміни як зовнішнього, так і внутрішнього середовища суб'єктів господарювання.

Ресурсозберігаючі трансформації в сучасній світовій економіці

Розвиток інформаційних технологій, скорочення термінів впровадження новітніх досягнень науково-технічного прогресу в практичну діяльність суб'єктів господарювання, створюють якісно нові можливості для підвищення ресурсоефективності сучасного виробництва та споживання. Зростання ролі інформаційного чинника в економіці формує новий тип економічного зростання – інноваційно-інформаційний

ресурсозберігаючий розвиток, який ґрунтується на інноваційних і інформаційних технологіях у процесі ресурсозберігаючої діяльності. Водночас спостерігаються такі факти, як щорічне зростання витрат на проведення наукових досліджень і освітніх заходів у валовому внутрішньому продукті розвинених країн, збільшення кількості інноваційно активних підприємств, які впроваджують ресурсозберігаючі технології, зміна структури економіки в напрямі зростання частки сфери послуг порівняно з видобувними та переробними галузями.

Завдяки структурним трансформаціям зменшується тривалість життєвого циклу продукції та послуг, різко підвищується ресурсоефективність виробництва, формуються якісно нові потреби виробництва та споживання. Наприклад, у Японії середня тривалість життєвого циклу побутової техніки не перевищує трьох місяців, після чого з'являються нові та більш досконалі зразки. Однак, споживачі не мають бажання через кожних три місяці змінювати свою побутову техніку. Тоді виробники так якісно вдосконалюють свою продукцію, щоб максимально врахувати потреби конкретної групи споживачів і тим самим доводять покупцю необхідність зміни старих побутових пристроїв на нові [1; 19].

З огляду на зазначені тенденції змінюється роль ресурсозбереження в сучасній світовій економіці. Воно стає пріоритетом державної політики країн пострадянського простору та перетворюється на основну ідеологію економічного розвитку розвинених країн, при цьому набуває інноваційно-інформаційного характеру.

Розвиток ресурсозбереження в світовій економіці можна представити трьома етапами.

Перший етап охоплює період 70 – 80-тих років XX століття. В цьому етапі виникла необхідність переходу до ресурсозберігаючого економічного розвитку, характерною ознакою його є зменшення антропогенного навантаження на довкілля, підвищення соціального добробуту населення, скорочення темпів виснаження природних ресурсів. Ці заходи проводилися завдяки вдосконаленню існуючих виробничих процесів. Їх впроваджували в основному в країнах, що розвиваються.

Другий етап ресурсозбереження проходив на початку 90-тих років XX століття. В цьому періоді появляються нові концепції у яких головна роль відводиться інноваційним ресурсозберігаючим і маловідходним технологіям, які суттєво зменшують як обсяги використання природних ресурсів, так і обсяги генерування відходів. Традиційна концепція охорони природи шляхом економії ресурсів трансформувалася в систему заходів, які були спрямовані на запобігання забрудненню довкілля та підвищення ресурсоефективності економічних систем [1]. Цей етап характерний в основному для країн пострадянського простору, зокрема і України. Ці країни не ефективно використовують свій науково-технічний потенціал і великі резерви ресурсозбереження. Застосування інноваційних

ресурсозберігаючих і маловідходних технологій може забезпечити пострадянським державам суттєві переваги. Однак ці країни не зможуть досягти рівня економічного розвитку розвинених держав, якщо не перейдуть до третього етапу ресурсозбереження [1]. **Останній** етап ресурсозбереження бере свій початок з ХХІ століття. Він передбачає поступове скорочення матеріальної складової виробництва та перетворення інформації на основний ресурс виробничої діяльності. На сьогоднішній день він характерний лише для розвинених країн (США, Японія, Німеччина, Великобританія, Франція), решта держав перебувають на попередніх етапах. У більшості країн, які розвиваються, ресурсозберігаюча діяльність лише починає активізуватися.

В умовах загострення глобальних екологічних проблем важливе значення має екологізація економіки – це процес перетворення економіки, що направлений на зменшення інтегрального екодеструктивного впливу процесів виробництва та споживання товарів і послуг у розрахунку на одиницю сукупного суспільного продукту. Екологізація реалізується за допомогою системи організаційних заходів, інноваційних процесів, реструктуризації сфери виробництва та попиту технологічної конверсії, раціоналізації природокористування і трансформації природоохоронної діяльності. Це все здійснюється як на макро-, так на мікроекономічному рівні [1; 20]. Важливою складовою процесу екологізації є впровадження еколого-орієнтованих ресурсозберігаючих інновацій. Європейська комісія визначає еколого-орієнтовані інновації як екологоорієнтовані технології, що є менш шкідливими для навколишнього середовища, ніж інші [1].

Екологічні інновації ресурсозберігаючого напрямку можуть бути впроваджені в технологічній, організаційній і управлінській сферах виробництва. Зокрема, використання у виробництві еколого-орієнтованих технологій сприяє зменшенню шкідливого впливу на довкілля, а також дає можливість отримати економічний ефект завдяки зниженню обсягів споживання енергії та більш ефективним використанням ресурсів.

Впровадження екологічних інновацій може реалізовуватися як з метою зменшення шкідливого впливу на навколишнє середовище, так для підвищення продуктивності праці та якості продукції. З огляду на це, екологічні інновації можна поділити на: природоохоронні технології, екоефективні інновації та системні інновації. Важливим джерелом системних інновацій є ресурсозбереження – створення та застосування нових матеріалів, біотехнологій, поновлюваних джерел енергії, а також інформаційно - комунікаційних технологій [1].

Важливою обставиною є те, що розвиток інновацій відбувається у високотехнологічних галузях, які використовують в основному не відновлювані ресурси, а генерують велику кількість токсичних відходів. Зростання темпів розвитку науково-технічного прогресу сприяє скороченню терміну життєвого циклу товарів і випуску на ринок нових, більш досконалих товарів. Внаслідок цього спостерігається швидке

моральне старіння продукції та збільшення кількості не завжди безпечних відходів.

Отже, при застосуванні конкретного продукту необхідно контролювати обсяги та властивості ресурсів, співвідношення прямого та непрямого ресурсопотоків і вплив цих процесів на навколишнє природне середовище.

За оцінками вітчизняних фахівців Україна відстає за рівнем техніко- економічного розвитку від розвинених країн світу приблизно на 30 років і спостерігається тенденція подальшого зростання [1; 21]. Подолання такого часового розриву є дуже складним завданням. Воно вимагає значних зусиль для переходу до побудови інформаційної економіки. Реалізувати це можна лише в тому випадку, якщо Україна перетвориться з держави, яка імпортує знання та інноваційні ресурсозберігаючі технології, на країну, що їх сама продукує. Це вимагає вивчення існуючих проблем у сфері ресурсозбереження, корегування механізмів управління національною економікою та вдосконалення правової бази.